

Շալէ շապիկդ հան, գնա,
Ինչ ջրով լուամ՝ չիտակուի,
Վարդի ջրով կիտակուի.
Ծալ տամ, ծոցիս փռեմ,
Փռչին թալեմ, նոր փռեմ:

Նոյնը և կայ և Համով Հոտով եր. 310, միացած ու-
րիշ խաղերի հետ.

Նկար ու անցար, դիշեր չմնացիր,
Շալդ ու շապիկդ թողիր գնացիր.
Լուամ, լուամ, չիտակի.
Բերնիս փութով փռչին հանեմ,
Շուռ ասամ ու ծալ ծալ անեմ:

Նոյնը գտնում ենք դարձեալ Զաւախքի Բուրմունք
եր. 20, ուրիշ երգերի հետ միացած.

Ծօ մանչ, տո՛ւր չուխող լուամ,
Լուամ, լուամ, չիտակի,
Վարդի ջրով խտակի.
Լուամ ու քարին ձգեմ,
Թալի տամ ու ծառին ձգեմ,
Ծալեմ ու ծոցս դնեմ:

(Կը շարունակուի)

Մ. Ս. Բեդեան.

ԱՆՅԵԱԼ ԴԱՐԵՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿ,

1888—91 թ փոխանորդ էի Կարսի վիճակում: Պաշտօնիս
պարտաւորութեամբ վիճակն այցելելիս՝ բնականաբար պէտք է
հետաքրքրուէի հետախուզութեան եւ: Ընդարձակ տեղեկապնակ
թողնելով ուրիշ անգամի՝ այժմ կարեւոր եմ համարում Հ. Ալի-
շանի «Շիրահում» չհրատարակուած մի քանի արձանագրերը
հրատարակել:

Ա. ՏԱՅԼԱՐԻ ՎԱՆԲ.

Տայլարի արեւմտեան դրան և լուսամտի վերեւ մի քարձրա-
քանդակ կայ, որ պատկերացնում է միմեանց հանդէպ վաղող
երկու առիւծներ, որոնք կամենում են փողոտել երկու եղնիկ:
Այդ քանդակի վերեւ եղծուած տառերով կայ մի անվերժանելի

արձանագիր: Բոլոր ջանքս այդ արձանագիրը կարգալու ունեցաւ հետեւեալ թէական արդիւնքը.

«...մասրի և քաւարան Խաչատուր...»

Տաճարի հիւսիսային պատին, արտաքուստ, արեւելեան կողմից սկսած երկրորդ քարի վերայ անարուեստ ձևով դրուած է.

* Զ.

«Տէր Բրիստոս սղորմեա Գրիգորիոսի անարժան ծառայ քահանայի».

Եթէ Զ. տառը ընդունենք թուական, պէտք է ենթադրենք, որ Վրկչի 1451 թուին Տայլարը շէն էր և մարգարեակ:

Այս արձանագրից ոչ շատ հեռու կայ և մի արաբական տառերով արձանագիր.

Զ. Ալիշանը Սարգիս վարդապետ Ջալալեանից ընդօրինակելով մի արձանագիր, կարծում է, որ Եօթն խորանեան կոչուած եկեղեցին Տայլարն է, ուրեմն և արձանագրութիւնը Տայլարինն:

Տայլարի տաճարը համարեա մի փոքրիկ մատուռ է և հազիւ թէ կոչուէր Եօթն խորանեան:

Բ. ՀՈՌՈՄՈՍԻ ՎԱՆՔ.

Հոռոմոսի տաճարի հարաւային որմի վերայ արտաքուստ.

«Թվն. Հայոց ՌՅԲ. և յամի Փրկչին 1853. Ողորմութեամբն Աստուծոյ, ես, Վարդան վարդապետ Օճնեցի ի հիմանէ շինեցի զառաջնորդարան և միաբանից զութն սենեակ, զմի տնտեսուն իւր համբարանոցաւ յաւուրս առաջնորդութեան իմոյ ի վանքն Հոռոմոսի, առաջնորդական արդեամբս Կարոյի ի յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ազգիս հայոց. արդ, աղաչեմ յիշել զիս և զազգն իմ Հայոց առաջի Բրիստոսի, որոյ մշակ պարտաւոր համարիմ զանձն իմ և խնդրեմ ի յաջորդացդ իմոց շէն պահել զվանս որպէս առնն Աստուծոյ ազգիս Հայոց»:

Վարդան վարդապետ Օճնեցին է Վարդան արքեպիսկոպոսը, որ իւր ծերութեան վերջին օրերը անց էր կացնում Սանահնում, ուր և վախճանուեց 1897 թուի փետրվարի 28 ին և թաղուեց իւր ծննդավայր Օճուն գիւղում:

Հանդուցեալ Վարդան արքեպիսկոպոսը, պաշտօնավարութեան մէջ հանդիսանում է—Հոռոմոսի վանքի առաջնորդութեան ժամանակ՝ շինարար, իսկ Ալէքսանդրապօլի փոխանորդութեան ժամանակ՝ ուսումնասէր մարդ: Ալէքսանդրապօլի նախկին վիճակային դպրոցը իւր ոկղբնաւորութեամբ պարտաւորան է Վարդան արքեպիսկոպոսին:

Հոռոմոսի առաջնորդարանի լուսամուտներէն մէկի բարաւորի քարը կրում է հեռեւեալ արձանագրութիւնը.

«Շնորհիւ Տեառն նորոգեցաւ որոյ վանացս զանկահատունս շրջակայ պարտաւս պարագայիւքն ի թուոջն ՌՄԼԷին սկսեալ իշխողութեամբ Ալիբէկին և Մահմատ բէկին յառաւրո Շամբեցի Յովհաննէս վարդապետին, որք հանգիպիք՝ առք զողորմին Աստուած զձեզ ողորմեսցի»:

Ալի և Մահմատ բէկերը Խաթուն Օղլի տան սլայս-զաաններէն են: Խաթուն Օղլիք ժառանգաբար աւելի քան երկու դար իշխում էին Արևմտեան Շիրակում իբրև դաւաճապետ մինչև Ռուսաց Վերջնական տիրապետութիւնը:

Գ. ԽնճկՅՈՒՔ — ԲԷՇԲԵԼԻՒՄԱ.

Ա. Սարգիս տաճարի հիւսիսային կողմը.

ա. «Յանուն Աստուծոյ Ուր. թուականիս Ես Դաւիթ որդի Դրեգորոս, զաւրաւար ամիր սպասաւարի Զաքարիան, տեսի զպայ-ժառութիւն սուրբ ուխտիս Խնցկաւնից, Ես և որդիք իմ հարազատք Դրեգոր և Դայլս շէք պարեկ (°) և ետու զիմ սեպհական զգիւղն զՎահանա (°) ՌձԻՂ գիւէան ի սուրբ Սարգիս յիշատակ ինձ և ծնուդաց իմոց, վասն որոյ հայրս Յովհաննէս և վարդապետս և այլ միաբանքս հաստատեցին զԴաւիթի և զՅակովբոս, զՊաւղոսի և զՊետրոսի և զսուրբ Շողակաթին զպատարագն ամենայն ամի, որ լինի յամեն եկեղեցիքս ինձ առնել անխափան, եթէ որ հակառակի ի հարանց և կամ ի պատրանաց և զիմ յիշատակս խափանէ՝ որչափ Աստուած աւրհնած է այնչափ այն մարդն անխ-ժած լինի»:

Այս արձանագրից ոչ հեռու առանձին կանգնած լաւ քարի հարաւային կողմն.

«Անուամբ Փրկչին մերոյ Քրիստոսի եղև վերստին նորոգութիւն վանուցս ի ձեռն աստուածասէր բարեպաշտ թաղաւորն Շահնշահի, որդւոյ Զաքարիայի, ի թուականութեանս Հայոց Ուն. ի հայրութեան Յովհաննիսի. կամ եղև ամենայն եղբարցս և շինեցաք որ անխափան լինի այգի մի ի ծմակի Նիկանին քաւր ժամ Մարգարէին, քաւր Մխիթարա. այգի մի ի Մարմետի ի փաղանդ տեղն Ար—խի (°) քաւր պատարագ. ի Մարմետ Վարդիրեցո հոգին ա. վարն, քաւր պատարագ. ի Վոզը խաչին այգին որ Յովհաննէս տուեալ է յիշատակ իւր դոտերն Մամին քաւր պատարագ Սամին (տողամէջ) ա. ավր, Մամբանին այգի մի Թայեհա . . . ի ծովին քաւր պատարագ Թամին, քաւր պատարագ Սարգիս Փարշկեանց՝ որ երեւ ի թարխին ակնէն: Ժ.

ընդունել տեղ յամենայն սեղան է անաշխատ այն վանացո հասոյթք է: Եւս Կիրակոս որ էտու զԿալուեանց (*) ի սուրբ ուխտն Խնկիւն ի ծովակն Բանայ դանկն ազատ վանացո:

Այս արձանագրերի համար է. Ալիշանն ասում է.

«Եւ այլ արձանագիր ՈԿԴ. Թուահանաւ, որպէս եւ միւս եւ ի վերայ մեծի եւ գեղեցեղաքանդակ անջատ խաչ լիմի, այլ որմն ընդ մէջ ածեալ երկացուն խալտնէ զընթերցուած նորին (Նիրակ եր. 129):»

Անջատ խաչքարի ճակատին զԺուար ընթեռնի արձանագիր.

«Քանզի սա է սեռ եւ նշան անապակ Աստուծոյ սիրոյն. Կամ եղև իմ հաւր Սիդար Կանգնել զխաչս ի բարեխաւսութիւն ինձ եկեղեցականիս Յիսէի, որ Կամք ի Թաղման առաջի Ա. Խաչիս. 528».

Այս արձանագրի մասին ամենեւին յիշատակութիւն չը կայ է. Ալիշանի Նիրակում:

Սամուէլ Անեցու Ժամանակագրութեան համեմատ (տպ. Իջմ. 1893. եր. 100) Ա. Սարգիս վանքը շինել է Վեստ Սարգիսը հայոց ՆԿԸ: Ամենայն հաւանականութեամբ Հայր Սիդան առաջին վանահայրն եւ Յիսէն առաջին եկեղեցականը կը լինէին, եթէ չը լինէր Ա Սարգսից դէպ հարաւ Ա. Աստուածածին հնագոյն տաճարը, որ անշուշտ, իբրեւ վանք ունեցած է իւր վանականները: Ա. փոստ որ Ա. Աստուածածին տաճարի արձանագրերը մաշուած եւ զԺուարընթեռնի են, այս պատճառով էլ արտագրուած ու տպուած չեն:

Խնկիւնքի հինգ մատուռներից մէկն է Ա. Լուսաւորիչ, որի շրջապատի արեւելեան որմի վերայ, բայց է. Ալիշանի առաջ ընթած Գրիգոր անեցու տապանագրից կան:

«ԶՍիմէօն եւ զՍոսթենէս . . . զխաչերս կանգնեցար, յիշեցէք:

«Քրիստոս Աստուած ողորմեա Սողաւմանի . . .

«Տէր Աստուած ողորմեա Յովհաննէսի:

Մեծ գերեզմանաքարի վերայ, որ գտնւում է մատուռի մօտ, շրջապատից ներս, հաղիւ կարգացւում են հետեւեալ բառերը.

«Փոխեցաւ ի Քրիստոս, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն»:

Գ. ԶՈՒՐՈՒԳ.

Կարսի նահանգի Բասեն գաւառակի Զուրուգ գիւղում:

«Յիսէ Թիւ յանուն Յովսէփա քահանայի որ ի ձեռն մատնողաց ի տարապարտոյ կորեաւ անձն իմ . . . արդ որ ընթեռնուք յազօթս յիշեցէք զնա ի Քրիստոս Յիսուս»:

Հայոց Թուական կրաչ հնագոյն արձանագրերից մէկն է այս եւ զետեղուած է գիւղական եկեղեցու հիւսիսային աւանդատան գրան եւ բեմ: միջև, որմի ճակատին: